

ENSENYAR LA DIVERSITAT A EUROPA

Antoni Santisteban Fernández. Àrea de Didàctica de les Ciències Socials

L'Antropologia ha estudiat els orígens i els enigmes de les cultures, ens ha intentat explicar el perquè de les diferències en les maneres de viure que existeixen al món. L'antropòleg Marvin Harris ens ha descobert les distintes concepcions del poder o de la solidaritat, que separen altres pobles de la nostra civilització occidental; fins i tot el menjar pot ser un element de total contraposició entre cultures: l'europeu observa amb perplexitat la dèria dels coreans per la carn de gos, o contempla incrèdul els hindús com deixen les vaques que invaeixen el seu entorn quotidià, en canvi són molts pobles de l'Àfrica o de l'Àsia que no entenen la nostra obsessió per permetre que una quantitat ingent de vaques sagrades, anomenades automòbils, ocupin el millor espai en el nostre medi. El contrast i la contradicció són evidents, la diferència està demostrada.

La diversitat

Sembla, doncs, que hi ha una certa unitat europea o occidental i quan arriben persones d'altres cultures, que no són les del nostre actual entorn, és en aquest moment que comencem a parlar de multiculturalisme i diversitat. És el que succeeix al món escolar. Des de fa uns anys, aquests conceptes han començat a ser objecte d'atenció als projectes educatius i als currículums.

Des del primer moment que aquests conceptes van començar a estendre's a l'ensenyament, sempre he plantejat una qüestió que considero necessària: ¿existia el multiculturalisme o la diversitat a Catalunya abans de l'arribada d'immigrants d'altres continents? És evident que la resposta té una clara intencionalitat, la de fer veure a una part del professorat que la diversitat existeix sempre a les nostres aules, i que no ens podem limitar a parlar de multiculturalisme quan tenim a les classes alumnes amb un color diferent de la pell.

L'experiència del Besòs

Als inicis dels anys 80 vaig participar en la primera fase d'integració dels nens d'ètnia gitana que habitaven al marge dret del riu Besòs, en uns terrenys compartits per tres municipis, Cerdanyola del Vallès, Ripollet i Montcada i Reixach. Va ser un procés costós i dur en el qual no van faltar els conflictes entre famílies, escola, professorat i administració. La participació en aquella experiència significà una reflexió profunda sobre la diversitat, explicada

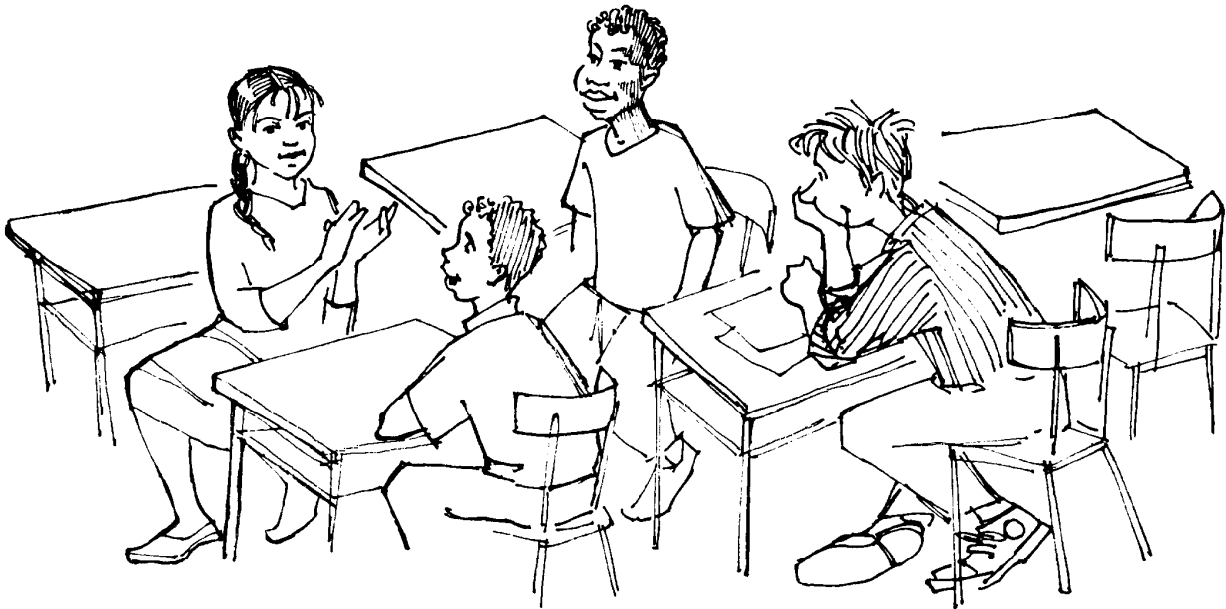
i concretada en jornades de treball, en projectes i en programes. Però aquell esforç d'integració en una comunitat d'uns nens i nenes «diferents», em va fer veure que aquesta comunitat tampoc no era un grup d'iguals amb un origen comú, és a dir, ens va fer pensar que els nens i nenes que teníem a les nostres classes també eren diversos.

El cas de la llengua en el context de l'experiència anterior era força curiós. Es tractava d'una escola d'un barri de famílies treballadores i immigrades als anys 60, cridades per la indústria del Vallès Occidental. Els nens d'ètnia gitana que s'havien d'integrar ho van fer en classes on s'estava portant a terme un procés d'immersió. Els nens de l'escola eren castellanoparlants, estaven fent d'alguna manera també un procés d'integració. Els nens d'ètnia gitana parlaven el portuguès i el castellà, i van aprendre a llegir i escriure en català, segurament, perquè saber dues llengües fa més fàcil saber-ne tres.

Catalunya ha estat des dels seus orígens un lloc de trobada, una cruïlla de camins, fet que ja va destacar Vicens Vives, Pau Vila o, més recentment, Pierre Vilar. Potser hem esperat massa temps a parlar de multiculturalisme i de diversitat, però ara és el moment de parlar amb propietat. La diversitat ha existit sempre a les aules i el multiculturalisme és una riquesa de la qual hem de disposar, per ensenyar a conèixer, comprendre i respectar altres cultures diferents de les nostres, és a dir, qualsevol cultura que no sigui la nostra. Això no vol dir que no s'hagin de buscar els elements comuns o iguals, o que no puguin existir projectes col·lectius entre distintes persones o grups, de diferents cultures.

L'experiència de Bolzano

El passat mes de gener vaig anar a la ciutat de Bolzano, convidat per l'Institut Europeu de Programes d'Immersió, per participar en unes jornades sobre el nou programa d'immersió que s'està posant en marxa a la regió de l'Alto Adige o Sub-Tirol, segons s'agafi la denominació italiana o l'austríaca. En aquesta regió del nord d'Itàlia hi ha dues comunitats lingüístiques en conflicte, dues cultures amb una història i amb un bagatge cultural totalment diferent. Aquesta regió pertanyia a Àustria fins a la Primera Guerra Mundial, quan passà a dependre d'Itàlia. A la Segona Guerra Mundial, tot i que Hitler era austríac, la seva situació no canvia i fins i tot

empitjora, ja que Mussolini confisca els seus béns i no respecta ni les seves tradicions ni la seva llengua, l'alemany. Als anys 70 obté l'autogovern i progressivament aconsegueix un tracte de favor per part del govern italià, que tem possibles enfrontaments independentistes.

La meva participació en aquestes jornades consistia en la visita a diverses escoles i instituts, dues conferències i la intervenció en una taula rodona de clausura. L'interès per la meva experiència docent a Catalunya consistia a saber com s'ensenya la Geografia i la Història en una llengua diferent a la dels alumnes, ja que és en aquestes assignatures on s'ha començat a aplicar el programa d'immersió en aquesta regió. Tinguem en compte que el terme immersió s'utilitza aquí d'una manera diferent al que s'entén actualment a Catalunya, però hem de saber que existeix en la tipologia de programes d'immersió el que s'anomena immersió parcial i tardana.

Les escoles on s'aplica aquest programa d'immersió són italianes, essencialment, a partir de la demanda dels pares que volen que els seus fills sàpiguen també parlar l'alemany. Les escoles alemanyes no tenen la necessitat que l'alumnat aprengui l'italià, ja que l'italià és la llengua forta a la regió. A més a més, quan un nen alemany es troba amb un d'italià, l'italià esdevé un gran mestre per al nen alemany. Davant d'aquesta problemàtica i després de comprovar que les sis hores de llengua alemanya no donaven un resultat lingüístic satisfactori, van decidir que la llengua s'aprèn quan s'utilitza amb alguna finalitat, i van

pensar que aquesta finalitat podria ser la Geografia, la Història o les Ciències Socials.

La participació en aquestes jornades em va fer repensar tota la meva experiència sobre l'ensenyament de les Ciències Socials en català a nens castellanoparlants. No és la meva intenció exposar tota la reflexió sobre el tema, però m'agradaria assenyalar algunes qüestions força interessants:

1. La renovació de les Ciències Socials (CCSS) no s'ha de fer per un procés d'immersió, però sense una renovació el procés d'immersió pot ser un fracàs.
2. Les CCSS presenten un problema d'abstracció de conceptes i de dispersió dels seus continguts, però aquest mateix fet els dona un paper molt interessant per generar el debat, i per presentar el coneixement i la ciència com una construcció humana, social i en canvi continu.
3. En un context d'immersió la llengua ha de tenir una utilitat viva, el que fa que sigui necessari ensenyar unes Ciències Socials funcionals, que ajudin l'alumnat a entendre el món i actuar socialment.
4. El llenguatge és pensament, cosa que fa desestimar un tipus d'ensenyament tradicional, basat en les llargues explicacions, o en un aprenentatge memorístic. Cal desenvolupar la formació del pensament crític, creatiu, per a la resolució de problemes o per a la presa de decisions.
5. Cal dir que la millor manera d'ensenyar CCSS en una llengua diferent a la familiar de l'alumnat és, senzillament, la millor manera d'ensenyar les CCSS.

És curiós haver de reconèixer que el professorat que hem estat treballant en l'ensenyament de les Ciències Socials, en processos d'immersió al català, en un primer moment ens vam limitar a traduir alguns materials, confiant que la similitud de dues llengües romàniques faria la resta. La veritat és que vam haver de convertir-nos en investigadors en l'acció, en pràctics reflexius, que vam comprovar com els problemes de comprensió dels fenòmens socials es feien més evidents, sobretot quan els nens no podien refugiar-se en una simple memorització de textos. També entenguérem com una determinada manera d'ensenyar Ciències Socials produïa un rebuig de la llengua en ús.

Ens ha ensenyat l'experiència que qualsevol procés d'immersió, el primer que ha de pretendre és ensenyar la diversitat, fer explícita l'existència de distintes cultures a l'aula. En el camp dels estudis socials aquest fet és imprescindible, sense aquesta premissa l'estudi de la Geografia, de la Història, de la Sociologia o de l'Art no té sentit.

I tot això és el que he explicat a Bolzano. Però en aquesta regió no em podien entendre com jo hauria volgut, precisament perquè, tal i com he explicat al principi, no podem considerar Europa, ni Catalunya, ni la nostra aula d'activitat docent, com una unitat cultural homogènia.

A Bolzano —com a tot el Sub-Tirol— a l'hora de votar has de dir si la teva comunitat és l'alemanya o la italiana, ja que segons sigui votaràs uns representants o d'altres. Hi ha escoles alemanyes i escoles italianes, sense que es produeixin barreges de consideració, a no ser que el matrimoni sigui mixt. Aquest fenomen ens pot semblar estrany, però encara resulta més incomprendible el fet que un mestre no pot ensenyar

alemany o italià si la seva llengua materna no és l'alemany o l'italià en cada cas. I aquest és un dels principals obstacles per posar en marxa l'aprenentatge de les dues llengües. I no és simplement una apreciació administrativa o un tràmit caduc, és una llei en vigència i que una part molt important de la població alemanya no vol derogar.

Incomprensible igualment és el fet que la comunitat alemanya no té cap interès perquè els nens i nenes italians aprenguin a parlar l'alemany. Potser com una fórmula clara de diferenciació o, millor dit, d'exclusivisme. Racisme?

En aquestes jornades a la ciutat de Bolzano es va parlar molt d'integració, com se n'ha parlat també molt, durant molts anys, a Catalunya. Considero que hauríem d'inventar algun altre concepte més ric en matisos; potser ja és evident que no es tracta tant d'integrar com d'acceptar la diversitat, conuiu amb l'interculturalisme.

El professor Crister Lauren, vice-rector de la Universitat de Vaasa, va parlar de l'experiència d'immersió al suec que es porta a terme a Finlàndia. La seva aportació em va semblar el contrapunt nòrdic, ideal per entendre la diversitat europea. No parlà d'integració, va parlar de dues comunitats, la finlandesa i la sueca, que es respecten profundament i que col·laboren en tot allò que les beneficia i enriqueix, però que cada una té les seves escoles, les seves universitats i els seus teatres, uns en suec i altres en finès.

Ensenyar en la diversitat vol dir començar per acceptar que el multiculturalisme sempre ha existit. Després cal ensenyar les diverses possibilitats que existeixen de respectar-nos, de col·laborar, de beneficiar-nos de l'intercanvi, de reconèixer la identitat dels altres per conèixer millor la nostra pròpia identitat.

Caixa Tarragona